

## TÜRKİYE'DE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK DÜZEYİNİN EKONOMİK BÜYÜME VE DOĞRUDAN YATIRIMLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASINA YÖNELİK BİR ANALİZ

Dr. Öğr. Üy. Esra N. Kılıcı<sup>1</sup>Doç. Dr. Adil Akıncı<sup>2</sup>

### ÖZET

#### Anahtar Kelimeler:

- ❖ Ekonomik özgürlük endeksi
- ❖ Ekonomik büyüme
- ❖ Doğrudan yatırımlar

Bu çalışmanın amacı, Türkiye için, dünyada ekonomik özgürlük düzeyinin karşılaştırmalı olarak ölçülmesine olanak sağlayan endekslerden biri olan Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi kullanılarak, ekonomik özgürlük genel endeksi ile ekonomik büyüme oranları ve doğrudan yatırımlar arasındaki ilişkinin analiz edilmesidir. Analize konu dönem, 1995-2018 periyodudur. Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığı, Maki (2012) çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi kullanılarak araştırılmaktadır. Analiz sonuçları, Türkiye'de ilgili dönemde, ekonomik özgürlük endeksi, ekonomik büyüme ve doğrudan yatırımlar arasında bir eşbütünleşme ilişkisi olduğuna; dolayısıyla, ekonomik özgürlük endeksinin ekonomik büyüme ve doğrudan yatırımlar üzerinde uzun dönemde etkisi olduğuna işaret etmektedir.

## ANALYSIS OF THE IMPACT OF ECONOMIC FREEDOM ON ECONOMIC GROWTH AND FOREIGN DIRECT INVESTMENTS IN TURKEY

Asst. Prof. Dr. Esra N. Kılıcı

Assoc. Prof. Dr. Adil Akıncı

### ABSTRACT

The main objective of this study is to investigate the impact of economic freedom index on economic growth and foreign direct investments by using Heritage Foundation Economic Freedom Index which makes possible measure the economic freedom comparatively in the world. Covering the period of 1995-2018, Maki (2012) multiple structural breaks cointegration test is employed to test the long-run relationship between the variables. Analysis results support the evidence of the cointegration relationship between economic freedom index, economic growth and foreign direct investments, implying that economic freedom index has impact on economic growth and foreign direct investments in the long-run for Turkey in the relevant period.

#### Keywords:

- ❖ Economic freedom index
- ❖ Economic growth
- ❖ Foreign direct investments

<sup>1</sup> İstanbul Arel Üniversitesi, İ.İ.B.F, Uluslararası Ticaret & Finans Bölümü, esrakilci@arel.edu.tr, ORCID: [https:// 0000-0002-2239-4560](https://0000-0002-2239-4560).

<sup>2</sup> Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İ.İ.B.F, Maliye Bölümü, adilakinci@gmail.com, ORCID: [https:// 0000-0002-2181-6952](https://0000-0002-2181-6952).

## 1.GİRİŞ

Ekonomik kalkınma sürecinde ekonomik özgürlüğün etkisine odaklanan çalışmalar, ekonomik özgürlük seviyesi arttıkça ülkelerde, faktör verimliliğinin ve ekonomik büyüme oranlarının arttığına işaret etmektedir. Buna göre, etkin bir yasal sistemin var olduğu, hükümetin müdahale alanının daraldığı, mülkiyet haklarının korunduğu, serbest ticaretin ve gönüllü değişimin mümkün kılındığı ve serbest piyasa dinamiklerinin geçerli olduğu ülkelerde, refah seviyesinde ve ekonomik büyüme oranlarında artış yaşanmaktadır. Akademik literatürde, ekonomik özgürlük ile büyüme arasındaki söz konusu ilişkiyi inceleyen çeşitli çalışmalar bulunmasına rağmen, ekonomik özgürlük unsurunun doğrudan yatırımlar üzerindeki etkisine odaklanan çalışmaların azlığı dikkati çekmektedir. Teorik olarak, ekonomik özgürlük seviyesi yükseldikçe, ülkelerin uluslararası yatırımcılar tarafından daha cazip hale gelmesi beklenmekte; ekonomik özgürlük ve büyüme arasındaki ilişki güçlenmektedir. Burada, ekonomik özgürlük büyümeyi iki kanal üzerinden etkilemektedir; direkt olarak ve doğrudan yatırımları hızlandırarak indirekt olarak. Doğrudan yatırımlar, gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere ileri teknolojinin aktarım kanallarından biridir. Aynı zamanda, uluslararası piyasalardan alternatif fon yaratma kaynaklarının doğurduğu ve cari açığa ilişkili birtakım problemlere yol açmamaktadır. Örneğin, doğrudan yatırımlar yerine, kaynak ihtiyacının giderilmesi amacıyla yüksek dış borçlanmaya başvurulması halinde, yüksek dış borcun ekonomik büyümeyi tehdit ettiği görülmektedir (Bengoa and Sanchez-Robles, 2003).

Yükselen ekonomiler arasında gösterilen Türkiye’nin, son birkaç yıldaki makro-finansal performansını göz ardı ettiğimizde, 2000-01 Ekonomik Krizi sonrası kaydettiği ilerleme dikkat çekicidir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’nden alınan verilere göre, 2003-2012 döneminde 10% seviyesinde büyüme oranları ve 2006-2016 döneminde 6% seviyesine gerileyen enflasyon oranları yanı sıra, Dünya Bankası’ndan sağlanan

verilere göre, 2006-2008 ve 2011-2015 döneminde önemli ölçüde artan doğrudan yatırımlar bunu desteklemektedir. Özellikle finansal sektörde gerçekleştirilen yapısal reformlar, uygulanan mali disiplin ve fiyat istikrarına yönelik güçlü para politikası, bu durumda belirleyici faktörlerdir. Bununla beraber, ülkede faaliyet gösteren kurumlar ve uygulanan politikaların ekonomik özgürlüğü ne düzeyde desteklediğini ölçmeye çalışan Fraser Enstitüsü ve Heritage Vakfı tarafından yayımlanan ekonomik özgürlük endeksleri incelendiğinde, Türkiye’nin pek de olumlu bir görünüme sahip olmadığı görülmektedir.

Bu çalışmanın odak noktası, Heritage Vakfı tarafından yıllık periyodlarla yayımlanan ekonomik özgürlük indeksi verileri kullanılarak, ekonomik özgürlük endeksi ve Türkiye’nin ekonomik ve finansal performansı arasındaki ilişkinin analiz edilmesidir. 1995 yılından beri yayımlanan Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi, ekonomik özgürlüğün yatırımlar, ekonomik büyüme, gelir düzeyi ve yoksulluk üzerindeki etkisini ölçmek için yapılan çalışmalarda kullanılan önemli göstergelerden biridir. Birkaç istisnanın dışında, bu çalışmalar, ekonomik özgürlüğün artmasına olanak sağlayan kurumlar ve politikaların hakim olduğu ülkelere, daha yüksek yatırım oranlarının, daha yüksek gelir düzeylerinin ve daha hızlı artan ekonomik büyüme oranlarının görüldüğüne işaret etmektedir. Buna göre, ekonomik özgürlük düzeyinin yüksek olduğu ülkelere politik ve sivil özgürlükler, cinsiyet eşitliği ve mutluluk düzeyi açısından, ekonomik özgürlüğün düşük olduğu ülkelere göre, büyük bir ilerleme kaydedilmiştir (Gwartney et al, 2019). Endeks bileşenleri incelendiğinde, yüksek puana sahip olan ülkelere, doğrudan yatırım çekme kabiliyetinin yüksek olduğu görülmektedir. Düzenlemelerin esnekliği ve etkinliği, özgür ve rekabetçi piyasaların varlığı, ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Piyasalarda aşırı düzenlemelerin varlığı ise, etkin işleyişin bozulmasına ve kaynakların optimal dağılmamasına yol açacaktır.

Ayrıca, ekonomik özgürlük endeksinin bir diğer bileşeni olan mülkiyet haklarının korunması, yatırımcılar açısından güven ortamının oluşmasına ve doğrudan yatırımların düzeyinin artmasına katkıda bulunacaktır.

Ekonomik özgürlük ile ülke ekonomik performansı arasında bahsedilen yakın ilişki dikkate alınarak, bu çalışmada, Heritage Vakfı Özgürlük Endeksi'nin, Türkiye'nin ekonomik ve finansal performansına işaret eden ekonomik büyüme oranı ve doğrudan yatırımlar üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Analizde ekonomik özgürlük endeksi, ekonomik büyüme oranı ve doğrudan yatırımlara ait 1995-2018 yıllık verileri baz alınarak ve Maki (2012) çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi kullanılarak, ekonomik özgürlük endeksinin sözkonusu makroekonomik değişkenler üzerindeki uzun dönemli etkisi araştırılmaktadır. Analizde, ekonomik özgürlük endeksi için Heritage Vakfı tarafından yayınlanan yıllık değerler ve makroekonomik göstergeler için Dünya Bankası İstatistik Veri Tabanından sağlanan yıllık değerler kullanılmaktadır. Çalışma aşağıdaki şekilde ilerlemektedir. 2. Bölümde, ekonomik özgürlük kavramsal çerçevede ele alınarak, ekonomik özgürlük düzeyinin ölçülmesinde kullanılan ölçütlere yer verilecektir. 3. Bölüm'de, konuya ilişkin literatürün sunulmasını takiben, 4. Bölüm'de, ekonomik özgürlük düzeyinin ülke ekonomik büyüme oranı ve doğrudan yatırımları üzerindeki etkisine yönelik analiz ve sonuçları sunulmaktadır, son bölümde, konuya ilişkin genel bir değerlendirme yapılacaktır.

## 2. EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KAVRAMI VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK DÜZEYİNİN ÖLÇÜLMESİNDE KULLANILAN ÖLÇÜTLERE İLİŞKİN KISA BİR DEĞERLENDİRME

Ekonomik birimlerin çalışmak, üretmek, tüketmek ve yatırım yapmak konusundaki serbestlik düzeylerini gösteren ekonomik özgürlük aynı zamanda, emek, mallar, hizmetler ve sermayenin, devlet müdahalesi olmaksızın, serbest dolaşım hakkına sahip olması anlamına

gelmektedir. İktisat teorisi, ekonomik özgürlük ile üretimde etkinliğin sağlanması ve kaynakların optimal dağılımı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmektedir (Lawson, 2009). Akademik literatürde, ekonomik özgürlük konusunda odaklanan çalışmaların çoğu, ekonomik özgürlük düzeyinin, ülke refah düzeyindeki artış, yüksek ekonomik büyüme oranı, finansal istikrarın sağlanması ve yaşam standartlarındaki iyileşme gibi faktörlerle yakından ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Buna göre, ekonomik özgürlük düzeyinin yüksek olduğu ülkelerde, ekonomik büyüme oranının artış gösterdiği, ekonomik aktivitenin canlı olduğu ve toplum refahının kayda değer bir gelişme gösterdiği belirtilmektedir.

Ülkelerde ekonomi ve demokrasi açısından özgürlüğü sayısal olarak ölçmeye çalışan ve ülkeler arasında karşılaştırma yapmaya olanak sağlayan endekslere Freedom House's Endeksi, Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi ve Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Endeksi örnek olarak verilmektedir. Demokrasi ve bireysel özgürlükler olgusuna odaklanan ve 12 alt konu açısından özgürlük seviyesini, yıllık değerleri esas alarak karşılaştırmayı amaçlayan Freedom House's Endeksi, Türkiye'nin de dahil olduğu 210 ülkenin özgürlük düzeyini saptamaya çalışmaktadır (Freedom House, 2020). Akademik literatürde sıklıkla kullanılan Fraser Ekonomik Özgürlük İndeksi ise, ülkelerde faaliyet gösteren kurumların ve uygulanan politikaların, ekonomik özgürlüğü ne ölçüde desteklediğini ölçmeyi amaçlamaktadır. Ekonomik özgürlüğün temel bileşenleri, kişisel tercihler, gönüllü değişim, piyasalara giriş serbestisi ve etkin rekabet, kişilik ve mülkiyet haklarının güvenliğidir. Kamunun ağırlığı, yasal sistem ve mülkiyet hakları, güçlü para, uluslararası ticarete özgürlük ve düzenlemeler olarak beş alt grupta yapılan sınıflandırma baz alınmaktadır (Gwartney ve diğ., 2019). Literatürde, ekonomik özgürlük ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ölçülmesinde yaygın şekilde kullanılan ve bizim çalışmamızın da odak noktası olan, bir diğer endeks, Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük

Endeksi’dir. Söz konusu endeks, ekonomik özgürlük ve bir ülkenin belirli sosyal ve ekonomik amaçları arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışmaktadır. Buna göre, ekonomik özgürlük, sadece finansal ve ekonomik gelişmeyi temsil eden birtakım göstergelerle değil, daha sağlıklı bir toplum, daha temiz bir çevre ve demokrasinin gelişmişliği gibi sosyal göstergelerle de yakından ilişkilidir. Endeks, 180 ülkede, 12 ana gruba dayalı olarak, ekonomik özgürlüğün niteliksel ve niceliksel seviyesini tespit etmeye çalışmaktadır. Endeks içerisinde yer alan söz konusu ana gruplar; hukukun üstünlüğü, devletin ağırlığı, yasal düzenlemelerin etkinliği ve piyasaların açıklık düzeyi şeklinde alt gruplara ayrılmaktadır. Bu alt gruplar içerisinde yer alan faktörler, 0 ile 100 arasında puan değerleri almakta, bu faktörlere verilen puanların ağırlıklı ortalaması alınarak, bir ülkenin toplam puanı elde edilmektedir. Heritage Ekonomik Özgürlük Endeksi ile ülkelerin makroekonomik görünümü ve aynı zamanda, bu ülkelerdeki kurumların ekonomik özgürlüğün sağlanması ve sürdürülmesi hususundaki yeterlilikleri gibi kalitatif unsurları da analiz edilmeye çalışılmaktadır (Rasiah ve diğ., 2016). Girişimciler ve yatırımcılar, endeks değerlerini tahlil ederek, ülkeler tarafından uygulanan politikaların ekonomik ve kurumsal etkinliğini yalın bir şekilde değerlendirme ve ülkelerin zayıf ve güçlü taraflarını net bir şekilde gözlemleyerek yatırımlarını yönlendirme olanağına sahip olmaktadır (Kılıcı, 2018).

Türkiye’nin, ekonomik özgürlükler konusundaki performansı incelendiğinde, örneğin, kamu politikaları alanında Kanada’nın önemli düşünce kuruluşlarından Fraser Enstitüsü’nün hazırladığı, 2017 yılı verilerini esas alan Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi 2019 Yılı Raporu’na göre, ekonomik özgürlük sıralamasında 162 ülke içinde 96’ncı sırada (6,67-ekonomik özgürlük derecesi) yer aldığı görülmektedir. 2016 yılı verilerine göre hazırlanan Rapor’da, 86. sırada yer alan Türkiye’nin, 2017 yılında özgürlük endeksinde 10 basamak gerilediği anlaşılmaktadır. Buna göre, ülkelerin sırasıyla, en özgür ülkeler, özgür ülkeler,

az özgür ülkeler ve özgür olmayan ülkeler şeklinde dört grup olarak sınıflandırıldığı Endeks’te, Türkiye 3. grupta yer almaktadır. Ekonomik özgürlük düzeyinin ülkeler bazında karşılaştırmalı analizine olanak sağlayan bir diğer endeks olan Heritage Ekonomik Özgürlük Endeksi’nin 2018 yılı verilerine dayanan raporu incelendiğinde, dünya genelinde ortalama ekonomik özgürlük puanınının 61.1 olduğu görülmektedir. Buna göre, 102 ülkenin endeks puanında artış görülürken, 75 ülkenin puanında kötüleşme ve üç ülkenin puanında herhangi bir değişim olmadığı gözlenmektedir (Miller ve diğ., 2018). Söz konusu raporda, 2018 yılında, toplam 65,4 puan alan Türkiye’nin, dünya ortalamasının üstünde olmasına rağmen, bölge ortalamasının altında yer aldığı ve “makul derecede özgür” olarak tanımlandığı belirtilmektedir. Buna göre, Türkiye’nin endeks değeri üzerinde olumsuz etkiye sahip etkenler olarak, politik risklerdeki artış, hukukun üstünlüğünün zarar görmesi ve makroekonomik göstergelerdeki kötüleşme gösterilmektedir.

### 3. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Akademik literatürde, ekonomik özgürlük kavramına odaklanan ve ekonomik özgürlük düzeyi ile makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların sayısı artmaktadır. Bu çalışmalardan, Haan ve Sturm (2000) tarafından yapılan çalışma, akademik literatürde referans olarak yaygın bir şekilde kullanılan oldukça önemli bir çalışmadır. Haan ve Sturm (2000), öncelikle ekonomik özgürlük indikatörlerinin gelişimine ve karşılaştırılmasına yer vererek, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasında gerçekten güçlü ve yakın bir ilişki olup olmadığını sorgulamışlardır. 80 ülke için 1975-1990 dönemine ait Fraser Enstitüsü tarafından yayımlanan verilerin kullanıldığı çalışmada, ekonomik özgürlük seviyesindeki artışın, ülkelerin ekonomik büyümelerini hızlandırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bengoa ve Sanchez-Robles (2003), 1970-1999 dönemi verilerini esas alarak, 18 Latin Amerika ülkesinde,

ekonomik özgürlük, doğrudan yatırımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye odaklandıkları çalışmalarında, ekonomik özgürlüğün, ülkeye olan doğrudan yatırım girişlerinin pozitif belirleyicisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Karabegovic ve diğ. (2003), A.B.D ve Kanada için, ekonomik özgürlük düzeyindeki farklılıkları ölçmeye çalışarak; özgürlük düzeyinin ekonomik aktivite düzeyini ve büyüme oranını nasıl etkilediğini araştırmışlardır. Analiz sonuçları, ekonomik özgürlüğün ekonomik performansla ilişkin indikatörlerle güçlü bir korelasyona sahip olduğuna işaret etmektedir. Doucouliagos ve Ulubasoglu (2006), meta-analitik teknikler kullanarak ve 82 ülkeye ait 1970-1999 dönemi verilerini kullanarak, ekonomik özgürlüğün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemiş; iki değişken arasında pozitif bir ilişkinin yanı sıra, ekonomik özgürlüğün, fiziksel sermayenin teşvik edilmesi yoluyla, büyüme üzerinde pozitif indirekt etkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Ek değişkenler olarak, enflasyon oranı, dış borç ve kamu harcamalarının da dahil edildiği analiz sonuçları, doğrudan yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkiye işaret ederken, uzun dönemli sermaye akımlarında, ekonomik istikrar, beşeri sermaye ve piyasalardaki liberalizasyonun etken faktörler olduğu vurgulanmaktadır. Benzer şekilde, 1970-1999 dönemi için, Justesen (2008), 85 ülkede, ekonomik özgürlük genel endeksi ve alt bileşenleri ile doğrudan yatırımlar ve ekonomik büyüme oranı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Fraser Enstitüsü tarafından yayınlanan verilerin kullanıldığı çalışmadan çıkan sonuçlar, ekonomik özgürlüğün ekonomik büyüme üzerinde etkisini genel olarak desteklemekle birlikte, bu etki alt bileşenlerin bir kısmında daha yüksek görünmektedir. Buna göre, kamunun büyüklüğü ve düzenleyici politikalar, ekonomik büyüme ve yatırımlar üzerinde oldukça anlamlı bir etkiye sahiptir. Azman-Saini ve diğ. (2010), 1975-2004 döneminde, Arjantin, Brezilya ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkeleri de içeren 85 ülkeyi konu alan çalışmalarında, ekonomik özgürlüğün, uzun dönemli büyümenin önemli bir belirleyicisi olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca,

ekonomik özgürlük düzeyini artırmaya yönelik politikalar uygulayan ülkelerde, doğrudan yatırımlarla oldukça yakın ilişki içerisinde olan yeni teknolojilerin kolaylıkla adapte edildiği ve emme kapasitesi olarak adlandırılan bu durumun, ekonomik büyümeyi hızlandırdığını vurgulamışlardır. Kuzey Afrika ülkeleri için yapılan bir çalışmada, Zghidi ve diğ. (2016), 1980-2013 döneminde, doğrudan yatırımlar, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini incelemişler; ekonomik özgürlüğün doğrudan yatırımları tamamlayıcı bir faktör olarak işlev gördüğüne, dolayısıyla, ekonomik aktivitelerinde daha özgür davranabilen ülkelerin uluslararası kurumlar açısından daha cazip olduğuna işaret etmişlerdir.

Türkiye’de ise ekonomik özgürlük kavramına odaklanan çalışmaların sayısının son yıllarda yaygınlaştığı görülmektedir. Türen ve diğ. (2011), dünyanın çeşitli ülkelerine Türk şirketleri tarafından yapılan doğrudan yatırımlar üzerinde, Ekonomik Özgürlük Endeksinin alt bileşenlerinin etkilerini araştırdıkları çalışmalarında, 2002-2010 yılları arasında en çok doğrudan yatırım çeken ilk on ülkeye ait birikimli verileri kullanmışlar ve ekonomik özgürlük endeksi bileşen puanlarının, Türkiye kaynaklı doğrudan yatırımların dağılımında meydana gelen değişimin ancak %51,9’unu anlamlı bir düzeyde açıklayabildiği sonucuna ulaşmışlardır. Gelişmekte olan ülkeleri ele aldıkları çalışmalarında Tunçsiper ve Biçen (2015), Türkiye’nin de içerisinde yer aldığı dokuz yükselen piyasa ekonomisi için, Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi toplam değerinin yanı sıra, mülkiyet hakları endeksi değerini, iş özgürlüğü endeksi değerini, ticaret serbestliği endeksi değerini ve yatırım serbestliği endeksi değerini kullanarak, ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analiz sonuçları, iş özgürlüğü endeksi, ticaret serbestliği endeksi ve yatırımların GSYİH’ya oranının ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönde etkiye sahip olduğunu; mülkiyet hakları endeksi, yatırım serbestliği endeksi ve nüfus bağımlılık oranının ise ekonomik büyümeyi negatif



yönde etkilediğini belirtmiştir. Toplam endeks değeri ve ekonomik büyüme arasında ise anlamlı düzeyde bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Çetenak (2016), 1995-2014 dönemi için, OECD içerisinde gelir düzeyinin yüksek olduğu bir grup ülkenin ekonomik özgürlük seviyesine işaret eden alt endeks grupları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışma sonuçları, ekonomik özgürlük alt endekslerinin tamamının ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğunu; ekonomik büyümenin ise mali özgürlük, parasal özgürlük ve ticari özgürlük alt endeksleri üzerinde etkili olduğunu göstermiştir.

Benzer şekilde Sucu (2017), Fraser Enstitüsü Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi alt gruplarına ilişkin verileri kullanarak, 2000-2013 dönemi için, ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. Analiz sonuçları, istikrarlı bir para politikası uygulanmasının, kamu sektörü hacminin daraltılmasının, hukuki yapının ve mülkiyet haklarının güçlendirilmesinin, ekonomik büyüme üzerinde olumlu yönde etkili olduğunu göstermiştir. Ekonomik özgürlük ile makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, Kılıcı (2018), 2000-2018 dönemi için, Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi ile büyüme oranı, enflasyon oranı, sanayi üretim endeksi, istihdam oranı şeklinde bir grup makroekonomik gösterge arasındaki nedensellik ilişkisini Fourier Toda Yamamoto Nedensellik Testi’ni kullanarak araştırmıştır. Çalışmada, Türkiye’de, söz konusu dönemde, ekonomik özgürlük ile sözkonusu değişkenler arasında bir nedenselliğin bulunmadığı tespit edilmiştir.

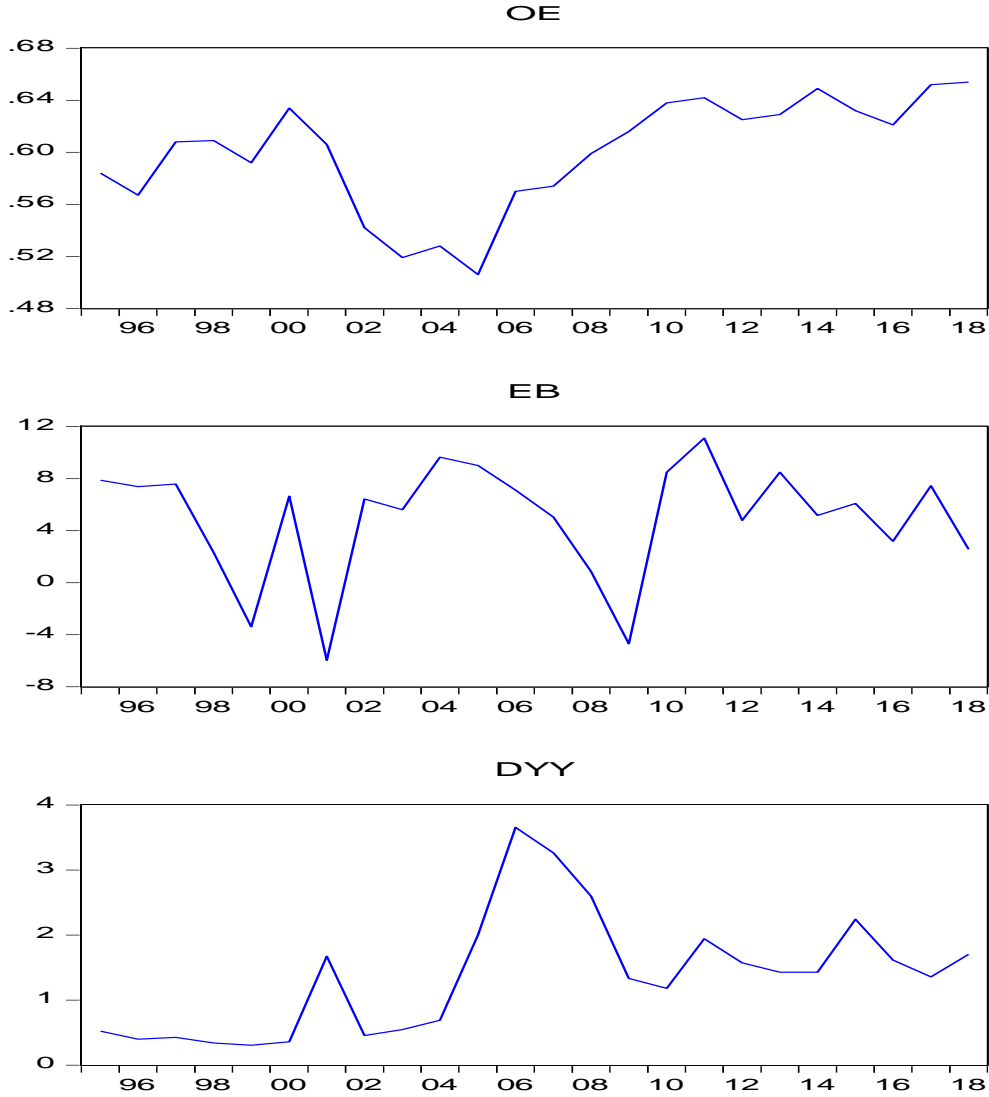
#### 4. EKONOMETRİK UYGULAMA

##### 4.1 Veri Seti

Çalışmanın ekonometrik analizinde Türkiye için, Heritage Vakfı tarafından yayımlanan 1995-2018 dönemine ilişkin ekonomik özgürlükler genel endeksi verileri ile ekonomik büyüme oranı verileri ve doğrudan yatırım verileri arasındaki eşbütünleşme ilişkisi araştırılmaktadır. Çalışmanın veri seti, verilere ulaşılabilirlik sorunu da göz önünde bulundurularak, 1995-2018 yılları arasında özgürlük endeksi oranı (oe), ekonomik büyüme oranı (eb) ve doğrudan yabancı yatırımların gayri safi yurtiçi hasılaya oranı (dyy) değişkenlerinden oluşmaktadır. “oe” değişkenine ait seriler ekonomik özgürlük endeksi veri tabanında (<https://www.heritage.org/index/>), “eb” ve “dyy” değişkenlerine ait seriler Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Değişkenlere ait serilerin grafikleri Şekil 1’de sunulmuştur. Çalışmanın analizinde çoklu yapısal kırılmayı dikkate alan eşbütünleşme testlerinden Maki (2012) eşbütünleşme testi kullanılarak, ekonomik özgürlüğün Türkiye ekonomik ve finansal performansı üzerindeki etkisi incelenmektedir. Çalışmada, ekonomik özgürlüğü temsilen kullanılan Heritage Ekonomik Özgürlük Endeksi, kolay erişilebilir olması ve veri setinin genişliği nedenleriyle tercih edilmiştir. Tablo 1’de ekonometrik analizde yer alan değişkenlere ait bilgiler yer almaktadır. Literatür kapsamında ekonometrik analiz sonuçlarına göre, ekonomik özgürlük endeksi değişkeni ile analizde yer alan diğer değişkenler arasında pozitif yönlü bir ilişkinin ortaya çıkması beklenmektedir.

**Tablo 1:** Değişken Tanımları ve Değişkenler Arasındaki Tahmini İlişki

Bağımsız Değişkenler	Ölçü	Kısaltma	
Ekonomik Büyüme	GSYİH değişim oranı	EB	
Doğrudan yatırımlar	Doğrudan Yatırım Yıllık Değişim	DYY	
Bağımlı Değişkenler	Ölçü	Kısaltma	Beklenen İlişki
Ekonomik Özgürlük Düzeyi	Heritage Ekonomik Özgürlük Genel Endeksi	OE	(+)

**Şekil 1:** Değişkenlere Ait Serilerin Grafikleri

#### 4.2 Analiz ve Sonuçlar

Analizde öncelikle, birim kök testleri ile değişkenlere ait serilerin durağan olup olmadıkları analiz edilmiştir. Augmented Dickey-Fuller (ADF) testi ve Phillips-Peron (PP) testi kullanılmıştır. ADF ve PP birim kök testi istatistikleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

**Tablo 2:** ADF ve PP Birim Kök Test İstatistikleri

Değişken		ADF		PP	
		Sabitli-Trendli	Sabitli	Sabitli-Trendli	Sabitli
Eb		-3.61	-4.33*	-4.29**	-4.33*
Δeb		-7.53*	-7.72*	-8.15*	-8.37*
Oe		-1.84	-1.32	-1.84	-1.32
Δoe		-4.58*	-4.69*	-4.58*	-4.69*
Dyy		-2.21	-2.05	-2.21	-2.14
Δdyy		-4.18**	-4.26*	-4.34	-4.27
Kritik Değerler	%1	-4.41	-3.75	-4.41	-3.75
	%5	-3.62	-2.99	-3.62	-2.99
	%10	-3.24	-2.63	-3.24	-2.63

**Not:** \*,\*\* işaretleri sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. “Δ” ise serinin birinci farkının alındığını göstermektedir.

ADF ve PP birim kök testi istatistiklerine göre “eb”, “oe” ve “dyy” değişkenlerine ait serilerin birinci farklarının alındığında %5 anlamlılık seviyesinde durağan olduğu tespit edilmiştir. “eb” değişkeni serisinin ADF testinin sabitli modelinde ve PP testinin sabitli-trendli ve sabitli modelinde düzeyde durağan olduğu tespit edilmiş, ancak çalışmada ADF testinin sabitli-trendli modeli dikkate alınmıştır.

Analizin ikinci aşamasında, değişkenlere ait seriler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi inceleyebilmek amacıyla iki model kurulmuştur. Birinci modelde, “dyy” ile “oe” arasındaki ilişki, ikinci modelde ise “eb” ile “oe” değişkenleri arasındaki ilişki, Maki (2012) eşbütünleşme testi ile incelenmiştir.

Maki (2012) analizi, eşbütünleşme ilişkisinin varlığını incelemek amacıyla dört farklı model geliştirmiştir. Bu modeller:

- Model 0: Sabit terimde kırılmaya izin veren trendsiz model:

$$y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i K_{i,t} + \beta x_t + v_t \quad (1)$$

- Model 1: Sabit terimde ve eğimde kırılmaya izin veren trendsiz model:

$$y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i K_{i,t} + \beta x_t + \sum_{i=1}^k \beta_i x_i K_{i,t} + v_t \quad (2)$$

- Model 2: Sabit terimde ve eğimde kırılmaya izin veren trendli model:

$$y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i K_{i,t} + \gamma t + \beta x_t + \sum_{i=1}^k \beta_i x_i K_{i,t} + v_t \quad (3)$$

- Model 3: Sabit terimde, eğimde ve trendde kırılmaya izin veren model:

$$y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i K_{i,t} + \gamma t + \sum_{i=1}^k \gamma_i t K_{i,t} + \beta x_t + \sum_{i=1}^k \beta_i x_i K_{i,t} + v_t \quad (4)$$

“dy” ve “oi” değişkenlerine ait seriler arasındaki ilişkiyi incelemek için uygulanan Maki (2012) analizi Model 0-1-2-3 test istatistikleri ve kırılma tarihleri Tablo 3’de gösterilmiştir



**Tablo 3:** “dy” ve “oi” Değişkenleri Maki (2012) Eşbütünleşme Analizi Test İstatistikleri

dy=f(oe)	Test İstatistiği	Kritik Değerler %1	Kritik Değerler %5	Kritik Değerler %10	Kırılma Dönemleri
<b>Model 0</b>	-4.71	-5.95	-5.42	-5.13	1996,2012
<b>Model 1</b>	-16.85	-6.19	-5.69	-5.44	1997,2003,2005,2009,2012
<b>Model 2</b>	-8.61	-6.91	-6.35	-6.05	1997,2001,2005
<b>Model 3</b>	-16.76	-8.00	-7.41	-7.11	2005,2011

5 kırılmayı dikkate alabilen Maki (2012) analizi ile model 0-1-2-3 test istatistikleri hesaplanmıştır. Test sonuçları, “dy” ile “oi” değişkenlerine ait seriler arasında Model 0 dışındaki tüm modellerde %5 anlamlılık düzeyinde test istatistiklerinin kritik değerlerden küçük olduğu, Ho: “eşbütünleşme yoktur” hipotezinin reddedildiği, yani eşbütünleşme ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Sonrasında, “eb” ve “oi” değişkenlerine ait seriler arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla Maki (2012) testi uygulanmış ve test istatistikleri hesaplanmıştır. Model 0-1-2-3 test istatistikleri ve kırılma tarihleri Tablo 4’te gösterilmiştir.

**Tablo 4:** “eb” ve “oi” Değişkenleri Maki (2012) Eşbütünleşme Analizi Test İstatistikleri

eb=f(oe)	Test İstatistiği	Kritik Değerler %1	Kritik Değerler %5	Kritik Değerler %10	Kırılma Dönemleri
<b>Model 0</b>	-7.98	-5.95	-5.42	-5.13	2007,2009
<b>Model 1</b>	-7.52	-6.19	-5.69	-5.44	1998,2015
<b>Model 2</b>	-10.06	-6.91	-6.35	-6.05	2005,2009,2013
<b>Model 3</b>	-12.77	-8.00	-7.41	-7.11	2005,2015

Maki (2012) analizi ile model 0-1-2-3 test istatistikleri 5 kırılmaya kadar ayrı ayrı hesaplanmıştır. Test sonuçlarına göre, “eb” ile “oi” değişkenlerine ait seriler arasında tüm modellerde %5 anlamlılık düzeyinde test istatistiklerinin kritik değerlerden küçük olduğu, Ho: “eşbütünleşme yoktur” hipotezinin reddedildiği, yani eşbütünleşme ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Ekonometrik analiz sonuçlarından elde edilen bulgular neticesinde, “dy” ve “oi” değişkenlerine ait seriler arasında uygulanan eşbütünleşme testinde, Model 0 dışındaki tüm modellerde değişkenler arasında uzun dönem ilişki tespit edilmiştir. Uzun dönem ilişkisinin tespit edildiği modellerde, kırılma tarihleri incelendiğinde ise, 1997, 2001, 2003, 2005, 2009, 2011 ve 2012 yıllarının kırılma tarihleri olarak tespit edildiği görülmektedir. Bu dönemler politik ve ekonomik olarak incelendiğinde, 1997-2001-2009-2011-2012 yıllarının Türkiye ve dünyada ekonomik kriz dönemlerini, 2003 (Türkiye’de politik aktörlerin değişmesi - 1 Kasım 2002) ve 2005 (Türkiye’nin Avrupa Birliği ile müzakereleri başlatması) yıllarının ise politik değişim süreçlerini göstermesi, analizde kırılma tarihlerinin anlamlılığını arttırmıştır. “eb” ve “oi” değişkenlerine ait seriler arasında uygulanan eşbütünleşme testinde ise, tüm modellerde değişkenler arasında uzun dönem ilişki tespit edilmiştir. Kırılma tarihleri incelendiğinde ise, 1998-2005-2007-2009 ve 2013 yıllarının kırılma tarihi olarak tespit edildiği görülmektedir. Bu dönemler politik ve ekonomik olarak incelendiğinde, 1998-2009 yıllarının ekonomik kriz dönemlerini, 2005-2007 (Seçim Dönemi) ve 2013 (Dünya’da ve Türkiye’ye yakın coğrafyalarda başlayan siyasi hareketler) yıllarının ise politik değişim süreçlerini göstermesi, analizde yine, kırılma tarihlerinin anlamlılığını arttırmıştır.

## 5. SONUÇ

Ekonomik özgürlük ile ekonomik refah ve gelişmişlik düzeyi arasındaki yakın ilişkinin varlığı nedeniyle, Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Endeksi, Freedom House’s Endeksi ve Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi gibi endeksler aracılığıyla, ülkelerin ekonomik özgürlükleri sayısal ve niteliksel olarak tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu endeksler, ülkeler arasında karşılaştırma yapmaya olanak sağlayarak, araştırmacıların ekonomik özgürlük ile makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkiyi ülkeler bazında ölçmelerine ve yatırımcıların da yatırım süreçlerinde ülkeleri iyi değerlendirebilmelerine katkıda bulunmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’de, 1995-2018 dönemi için, Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi ile ekonomik büyüme oranı ve doğrudan yatırımlar arasındaki ilişki araştırılmaktadır. Heritage Vakfı tarafından, 2019 yılında, 2018 yılına ilişkin veriler esas alınarak yayımlanan rapora göre; 64,6 puan olarak Türkiye, “orta derecede özgür” kategorisinde yer almaktadır. Rapor’a göre, mali, sağlık ve uluslararası piyasalara açıklık alanlarında göreceli olarak yüksek puanlar söz konusuysen, hukuk sistemi, yargının etkinliği, hükümetin güvenilirliği ve parasal özgürlükler alanlarındaki görünümün olumsuz olması, Türkiye’nin genel puanını düşürmektedir. Yargının tarafsızlığına ve bağımsızlığına gölge düşürecek bazı uygulamaların hayata geçirilmesi ve regülasyonlardaki aşırılıklar, bu alanlarda düşük puanlar oluşmasına yol açmaktadır. 2018 yılında gerçekleştirilen başkanlık seçiminin ülke içinde politik belirsizliği arttırdığı; demokrasi ve hukuk alanlarında yaşanan kötüleşmenin belirgin hale geldiği; bununla beraber, güçlü bankacılık sektörü ve bu alanda yapılan düzenlemelerin endekse olumlu katkı yaptığı görülmektedir.

Türkiye’de, 2001 Ekonomik Krizi sonrası dönemde, enflasyon hedeflemesi programı doğrultusunda enflasyon tek haneli seviyelere düşürülmüş; son birkaç yıllık dönem göz ardı edildiğinde, 12% seviyesine yaklaşan ekonomik büyüme oranları tecrübe edilmiştir. Özellikle,

2006-2008 ve 2011-2015 dönemlerinde, ülkeye önemli ölçüde doğrudan sermaye girişi yaşanmıştır. Bu çalışmada, ekonomik özgürlük ile büyüme oranı ve doğrudan yatırımlar indikatörleri arasındaki ilişki Maki (2012) çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi kullanılarak araştırılmaktadır. Analiz sonuçları, Türkiye’de 1995-2018 döneminde, ekonomik özgürlük ile sözkonusu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını desteklemektedir. Analizde ortaya çıkan kırılma tarihleri incelendiğinde ise, 1998-2005-2007-2009 ve 2013 yıllarının kırılma tarihi olarak tespit edildiği görülmektedir. Bu dönemler, 2008-09 Küresel Finansal Krizi’nin, 2005-2007 seçim döneminin ve 2013 dünyada ve Türkiye’ye yakın coğrafyalarda başlayan siyasi hareketlerin etkilerini yansıtmakta, dolayısıyla analizde, kırılma tarihlerinin anlamlılığı artmaktadır. Aynı zamanda, çalışma sonuçlarının, Haan ve Sturm (2000), Bengoa and Sanchez-Robles (2003), Karabegovic ve diğ. (2003), Doucouliagos ve Ulubasoglu (2006), Justesen (2008), Azman-Saini ve diğ. (2010), Çetenak (2016) ve Sucu (2017) tarafından yapılan çalışma sonuçlarıyla uyumlu olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, ekonomik büyümenin hızlandırılması için ekonomik özgürlüğün artırılması büyük önem taşımaktadır. Ekonomik özgürlük seviyesi yükseldikçe, ülkelerin doğrudan yatırım alma konusunda üstünlükleri de artmaktadır. Finansal ve ekonomik istikrarın sağlanması, serbest piyasa dinamiklerini esas alan uygulamaların ve düzenlemelerin hayata geçirilmesi, bu açıdan, kritik öneme sahiptir.

#### KAYNAKÇA

- Azman-Saini, W. N. W., Baharumshah, A. Z. & Law, S. H. (2010). Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Economic Growth: International Evidence, *Economic Modelling*, 27(5), 1079-1089.
- Bengoa, M. & Sanchez-Robles, B. (2003). Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Growth: New Evidence from Latin America, *European Journal of Political Economy*, 19(3), 529-545.
- Çetenak, Ö.Ö. & Işık, M. (2016). Ekonomik Özgürlükler ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 6(1), 1-16.
- Freedom House (2020). Freedom House’s Index. <https://freedomhouse.org/countries/free-dom-world/scores> adresinden ulaşılmıştır.
- Haan, J. & Siermann, C.L.J. (1998). Further Evidence on the Relationship between Economic Freedom and Economic Growth, *Public Choice*, 95, 363-380.
- Haan, J. & Sturm, J. E. (2000). On the Relationship between Economic Freedom and Economic Growth, *European Journal of Political Economy*, 16, 215-241.
- Dawson, J.W. (1998). Institutions, Investment, and Growth: New Cross-Country and Panel Data Evidence, *Economic Inquiry*, 36(4), 603-619.
- Dawson, J.W. (2003). Causality in Freedom-Growth Relationship, *European Journal of Political Economy*, 19, 479-495.
- Dickey, D. A. & Fuller, A. W. (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root, *Econometrica*, 49(4), 1057-1072.

- Doucoulagos, C. & Ulubasoğlu, M.A. (2006). Economic Freedom and Economic Growth: Does Specification Make a Difference?, *European Journal of Political Economy*, 22(1), 60-81.
- Dünya Bankası (2019). *Worldbank Open Data*. <https://data.worldbank.org> adresinden ulaşılmıştır.
- Phillips, P. C. B. & Perron, P. (1988). Testing for a Unit Root in Time Series Regression, *Biometrika*, 75, 335-346.
- Gwartney, J., Lawson, R. & W. Block (1996). *Economic Freedom in the World, 1975-1995*, Fraser Institute. <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/EconomicFreedomoftheWorld1975-1995.pdf> adresinden ulaşılmıştır.
- Gwartney, J. & Lawson, R. (2009). *Economic Freedom of the World: 2009, Annual Report*, Fraser Institute. <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/EconomicFreedomoftheWorld2009.pdf> adresinden ulaşılmıştır.
- Gwartney, J., Lawson, R., Hall, J. & Murphy, R. (2019). *Economic Freedom of the World 2019 Annual Report*, <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/economic-freedom-of-the-world-2019.pdf>
- Hafer, R.W. (2013). Economic Freedom and Financial Development: International Evidence, *Cato Journal*, 33, 111-126.
- Heritage Vakfı (2019). *Index of Economic Freedom*. <https://www.heritage.org/index/> adresinden ulaşılmıştır.
- Justesen, M. K. (2008). The Effect of Economic Freedom on Growth Revisited: New Evidence on Causality from a Panel of Countries 1970-1999, *European Journal of Political Economy*, 24(3), 642-660.
- Karabegovic, A., Samida, D. Schlegel, C. & McMahon, F. (2003). North American Economic Freedom: An Index of 10 Canadian Provinces and 50 US States, *European Journal of Political Economy*, 19(2003), 431-452.
- Kılıcı, E. N. (2018). *Ekonomik Özgürlük Endeksi ile Makroekonomik İndikatörler Arasındaki Nedensellik İlişkisinin İncelenmesi; Türkiye Örneği*, Dünden Bugüne Ekonomi Yazıları II, 151-170.
- Lawson, R.A. (2009). *Economic Freedom and the Wealth and Well-Being of Nations*, The Annual Proceedings of the Wealth and Well-Being of Nations, 65-80. <https://www.beloit.edu/upton/assets/Lawson.pgs.pdf> adresinden ulaşılmıştır.
- Maki, D. (2012). Tests for Cointegration allowing for an Unknown Number of Breaks, *Economic Modelling*, 29(5), 2011-2015.
- Miller, J. & Holmes, K.R. (2010). *2010 Index of Economic Freedom*, Heritage Organization, [https://www.heritage.org/index/pdf/2010/index2010\\_full.pdf](https://www.heritage.org/index/pdf/2010/index2010_full.pdf) adresinden ulaşılmıştır.
- Miller, T., Kim, A.B. & Roberts, J.M. (2018). *2018 Index of Economic Freedom*, The Heritage Foundation, 1- 470 Available at; [https://www.heritage.org/index/pdf/2018/book/index\\_2018.pdf](https://www.heritage.org/index/pdf/2018/book/index_2018.pdf) adresinden ulaşılmıştır.
- Olson, R. (2014). *Using the Index of Economic Freedom A Practical Guide for Citizens and Leaders*, The Heritage Foundation, 1-16. [http://thf\\_media.s3.amazonaws.com/2014/pdf/UsingTheIndexOfEconomicFreedomBooklet.pdf](http://thf_media.s3.amazonaws.com/2014/pdf/UsingTheIndexOfEconomicFreedomBooklet.pdf) adresinden ulaşılmıştır.



- Sucu, M.B. (2017). Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Ekonomik Özgürlük, Büyüme ve Kalkınma İlişkisi: Bir Panel Veri Analizi, *Bulletin of Economic Theory and Analysis, BETA Journals*, 2(2), 135-167.
- Rasiah, D., Ying, T.L. & Solarin, A. (2016). Economic Freedom Index and Stock Returns in Malaysia, *Theoretical and Applied Economics*, 1(606), 213-236.
- Tunçsiper, B. & Biçen, Ö.F. (2015). *Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme: Yükselen Piyasa Ekonomileri Üzerine Bir İnceleme*, International Conference on Eurasian Economies 2015, <https://www.avekon.org/papers/1271.pdf> adresinden ulaşılmıştır.
- Türen, U., Gökmen, Y.ve Dilek, H. (2011). Ekonomik Özgürlük Endeksinin Yurt Dışına Doğrudan Yabancı Yatırım Yapan Türk Sermayesinin Ülke Seçim Kararına Etkisi Var mıdır?, *Maliye Dergisi*, 161, 298-325.
- Zghidi, N. & Sghaier, I. M & Abida, Z. (2016). Does Economic Freedom Enhance the Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth in North African Countries? A Panel Data Analysis, *African Development Review*, African Development Bank, 28(1), 64-74.